Pogingen tot een rubricering waarin de onderdelen een geïntegreerde plaats innemen zijn in diverse handleidingen ondernomen. Wij geven de voorkeur aan een lijst waarin zonder onderscheid grote en kleine instellingen in alfabetische volgorde zijn opgenomen[40]. Het daardoor ontstane beeld doet verwarrend aan, maar dit behoort bij het particulier initiatief dat de negentiende eeuwse I.Z. beheerste. Het heeft een goede zijde. K. H. Miskotte merkte bij het eeuwfeest van de 'Centraal Bond' op[41]: 'Het christelijke leven en dienen is altijd fragmentarisch en incidenteel en het is in zekere zin een geluk dat het gevaar der onvermijdelijke organisatie op dit gebied ruimschoots wordt opgevangen door de feitelijke onoverzichtelijkheid die hier aan de concrete arbeid eigen blijft'. Hij beriep zich in hetzelfde artikel op G. C. van Niftrik: 'De orde der wereld moet veld overhouden voor de wanorde der christelijke vrijheid'.
Moeilijk is in sommige gevallen te beslissen of iets wel of niet tot de I.Z. behoort. Dat geldt allerlei 'zuiver' maatschappelijke of 'zuiver' kerkelijke arbeid. In aansluiting op het *Jaarboekje* van *Bouwsteenen* dat onder toezicht van L. Heldring in 1887 werd uitgegeven nemen wij alles op als het slechts enigszins in aanmerking komt. Wij laten het christelijk onderwijs en de zending onder Israël terzijde: zij verdienen t.z.t. afzonderlijke artikelen.

Het stramien voor een overzicht van alle in aanmerking komende instellingen vormt het Register ZAKEN dat in het Register op het tijdschrift

---

40. Efficiënt zou een plaatsnaamregister zijn: welke takken van I.Z. bestonden naast en met elkaar in één stad of dorp? Ook deze rubricering blijkt onmogelijk. Moet ingedeeld worden naar de plaats waar het praktisch werk gevestigd was of naar de plaats waar het bestuur zetelde of naar de plaats van waaruit de propaganda bedreven werd? Hoe arbeid te localiseren die regionaal of nationaal bedoeld was? Er bestaan overigens enige, ofschoon onvolledige, overzichten van locale situaties: *J.B.* 113-120 en *H.C.A.* (zie het register achterin).
Daaraan kunnen toegevoegd worden:
Vereenigingen tot weldadigheid en inrigtingen ter bevordering van volksopvoeding en algemeen welzijn, bijzonder voor den minvermogenden stand, den 1 September 1850 te Groningen bestaande, behalve de gewone diakoniën en armenbesturen, medegedeeld door U. G. Schilthuis Jz. Groningen 1850.
Liefdadigheid te Amsterdam. Overzigt van al hetgeen er te Amsterdam wordt verrigt, ter bevordering van de stoffelijke, zedelijke en godsdienstige belangen, voornamelijk der minvermogenden en behoeftigen. Uit echte bronnen bijeengebragt door N. S. Calish. Amsterdam 1851.
41. Zie het in noot 7 geciteerde artikel uit *In de Waagschaal*, 1951.